

Til fagforbund i offentlig sektor fra pensjonsrådgiver Harald Engelstad. Januar 2011

Bør offentlig sektor kreve nye forhandlinger?

Tillitsvalgte bør aldri glemme at bare om lag 11% av kvinner og 25% av menn i Norge jobber full tid (minst 4 G inntekt) til 67 år. Kun 1,5% av kvinnene og ca 5% av mennene jobber (minst 4 G inntekt) til 70 år. Offentlige tillitsvalgte bør ikke la hensynet til de få veie tyngre enn hensynet til det store flertall som finner 62-67 år som mer realistisk pensjonsalder. Fra 2011 er det bare lavtlønte og deltidsansatte i offentlig sektor som har beholdt retten til å slutte med pensjon fra 62 år, takket være tariffavtalen fra 2009. Forbundene i offentlig sektor bør imidlertid snarest gå til sak mot ADs urimelig tolkning av deler av tariffavtalen.

Mediaoppslag og statsministerens utspill om nye forhandlinger

Media ved NRK og riksavisene hamrer stadig løs på tariffavtalen og legger stadig ordene i munnen på offentlig ansatte som angivelig er misfornøyd med tariffavtalen. Påstanden om at i privat sektor kan man ta ut pensjonen og tjene hva man vil uten at det går ut over pensjonen, serveres gang på gang. At pensjonen blir dramatisk redusert livsvarig ved tidlig uttak blir sjelden nevnt. Media er påfallende lite opptatt av de negative sidene ved den private AFP, og de positive sidene ved det som ble oppnådd i offentlig sektor. Dette passer Statsministeren og regjeringen godt. De venter på at tiden skal bli moden til at de kan fortsette med det de ikke greide i tariffoppgjøret: å ta fra offentlig ansatte den gode tjenestepensjonen de har og innføre en nettoordning og en privat AFP. Det vil det store flertall offentlig ansatte tape på.

Fagforeningene og deres sentrale tillitsvalgte i offentlig ansatte har etter min vurdering vært alt for tafatte etter tariffoppgjøret, og etterfølgende mediaoppslag. De har ikke vært flinke nok til å forklare sine medlemmer hva som ble oppnådd og hva som ikke ble oppnådd. Det siste har trolig sin forklaring i at tariffavtalens tekst var såpass uklar – og så snedig formulert av motparten, at de neppe hadde forutsetninger til å forstå hvordan avtalen **kunne** tolkes. Arbeidsdepartementet - AD har tolket avtalen til mest mulig ugunst for offentlig ansatte (les: hevn for at Regjeringen ikke fikk det som dne ville). Forvirringen blant offentlig ansatte på pensjonsfronten er urovekkende stor. Derfor dette utspillet fra undertegnede som står utenfor fagbevegelsen, men som har jobbet som uavhengig pensjonsrådgiver og kurset offentlig ansatte i over 20 år, og forhåndsberegnet pensjonen til nærmere 20.000 offentlig ansatte.

Fakta om hva som ble oppnådd i privat sektor

Etter tariffavtalen i privat sektor (2008) , inklusiv endringer foretatt i ettertid, har ansatte som har AFP på jobben (ca 60% av privatansatte), oppnådd følgende pensjonsrettigheter fra 2011:

- AFP er ikke lenger en korttidsytelse mellom 62 og 67 år, men en langtidsytelse som er livsvarig. AFP fungerer som en ny tjenestepensjon – et AFP-påslag på toppen av folketrygden. For de fleste vil AFP fra 2011 utgjøre mellom 30.000 og 70.000 kr pr år.
- AFP-påslaget utbetales også i tillegg til den private tjenestepensjonen, enten dette er en meget lav 2%-innskuddsordning – som de aller fleste i privat sektor har, eller en god ytelsesordning med høy dekning på 66% (eller 70%) som bare et mindretall har.
- Fra sommeren 2011 kan privat ansatte også ta ut tjenestepensjon fra 62 år, mot en kraftig og livsvarig reduksjon av den årlige pensjonen. For flertallet med innskuddsordning, vil det bety noen få hundrelapper i måneden for de første årskullene.

- AFP beregnes på grunnlag av all pensjonsgivende inntekt fra 1967 til og med det 61. år, med maks årlig tak på 7,1 G (537.000). Omsorgsarbeid før 1992 teller med, kun i AFP-påslaget.
- De første kullene får også et skattefritt Kompensasjonstillegg som begynner på 10.000 kr året for det første kullet (1948)–utbetales livsvarig, reguleres ikke, og skal levealderjusteres. Størrelsen på beløpet varierer med fødselskullet og forsvinner fra og med 1963-kullet.
- Verdien av AFP – (kalt AFP-potten) utgjør om lag 1/5 million kroner for en med lav lønn og over en million kroner til de med høy lønn, i løpet av et forventet pensjonistliv.
- Om man tar ut AFP før 67 år skal det trekkes ut et kronebeløp på 19.200 kr pr år av AFP-potten, som bare skal betales ut årlig til 67 år. Resten av AFP er å regne som et livsvarig påslag. Man ”spiser av potten” om man tar ut AFP tidlig.
- Jo lengre man venter med å ta ut AFP, jo høyere blir det årlige livsvarige beløpet.
- For å ta ut ny AFP må man ta ut folketrygd, helt eller delvis, tidligst fra 62 år.
- Man må ta ut hel AFP eller ingenting. Man kan ikke trappe ned med delvis AFP fra 2011.
- Man kan ta ut folketrygd, helt eller delvis, og vente med AFP til senere, til man slutter helt.
- AFP blir ikke redusert om man tjener penger på arbeidsinntekt ved siden av.
- Tar man ut folketrygden og AFP før 67 år blir imidlertid årlig pensjon kraftig redusert – opp til 25% - livsvarig. Det årlige AFP-beløpet blir også vesentlig lavere fra 67 år – livsvarig.
- De årlige pensjonstrekkene blir de samme selv om man ikke tjener penger ved siden av.
- Det som trekkes i årlig AFP ved tidlig uttak, kan ikke erstattes med mer arbeidsinntekt.
- Det som trekkes i årlig alderspensjon fra folketrygden ved tidlig uttak kan heller ikke erstattes for en som alt har 40 poengår og 20 høye pensjonspoeng.
- Ny AFP fra 62 år gir en dårligere pensjon totalt sett i forhold til den gamle AFP.
- Ny AFP gir en høyere pensjon totalt sett om man utsetter pensjonering til 63 eller 64 år.
- 2/3 av AFP betales av arbeidsgiverne, resten betales av oss skattebetalere.
- Kravene til å ta ut AFP er blitt vesentlig strengere. Et ukjent antall privatansatte ved AFP-bedrifter har mistet retten til AFP fordi de ikke har 3 medlemsår pr 62 år - et krav som skal økes til 7 av 9 siste, fordi de har vært for mye syke, er blitt uføre (helt eller delvis), har skiftet jobb på galt tidspunkt, mister jobben, eller arbeidsplassen mister AFP (oppkjøp, fusjon mv).
- Opptjeningskravet i folketrygden er også blitt vesentlig strengere. For å ha rett på ny privat AFP må man ha oppnådd minst 4G (ca 300.000 kr) i minst 40 år for å kunne slutte ved 62 år. Opptjent pensjon i folketrygden må minst tilsvare 170.000 og man må ha tjent minst 160 G.
- Ansatte uten AFP – ca 40% av de privatansatte får fortsatt ikke en krone i AFP.

Kommentarer – vinnerne

LO ledelsen har i praksis frasagt seg en AFP med en sterk sosial profil til fordel for en helt ny pensjonsordning som fungerer som et premieringssystem for de som kan jobbe lenge og som har høy lønn. Vinnerne er først og fremst høytlønte menn som tjener over 500.000 kr, som har de interessante jobbene, som holder seg friske og som tradisjonelt jobber til 67 år, fordi de kan styre mye av jobbinnholdet selv. Den gang sosialpolitikk og soildaritet betydde noe for LO sentralt, fikk denne gruppen ikke en krone i AFP. Nå får de over en million kroner på toppen av sine høye folketrygdpensjoner og tjenestepensjoner. Supervinnerne er høytlønte ved bedrifter som har holdt på sine gode 66% (eller 70%) ytelsesordninger. Nå får denne heldige gruppen årlige bonuser på opp til 80.000 kr i året på toppen, over en million ekstra i løpet av pensjonistlivet. De kommer ut med dekningsgrader på over 80% av sluttlønn.

Kommentarer – taperne

Taperne av den nye private AFP er lavtlønte og deltidsansatte, først og fremst kvinner som dessuten var mye hjemmearbeidende og mistet pensjonspoeng. Denne gruppen har ofte tunge jobber i privat sektor i tillegg til lav lønn, og har liten innflytelse over eget arbeid. De har ikke på langt nær samme muligheter til å jobbe lenge og har stort behov for å slutte tidlig. LO-ledelsen har i praksis fratatt denne gruppens rett til å slutte tidlig. Denne gruppen får rett på AFP først når de blir 67 år – om de jobber til 67 år. Slutter de før 67 år for egen regning, mister de også den lille AFP-potten de skulle hatt. De hadde rett til å slutte med AFP fra 62 år så lenge den gamle og sosiale AFP gjaldt ut 2010. Da var kravet kun 10 år med pensjonspoeng etter fylte 50 år med 2 G inntekt (151.300), og de ble framskrevet pensjonspoeng til og med 66. år. De mistet denne retten til tidligpensjon i tariffoppgjør i privat sektor i 2008.

Mange flere enn tidligere av de privatansatte ved AFP-bedrifter vil bli ekskludert av de nye inngangsreglene som trer i kraft med tilbakevirkende kraft. Den hardeste er kravet om 3-9 år medlemsid pr 62 år. En annen stor gruppe tapere er de privatansatte som ikke har AFP. Da AFP i privat sektor var en korttidsytelse var dette ikke så merkbart. Nå vil dette bli meget merkbart. Selv om privatansatte jobber til 67 år går de glipp av et AFP-påslag på mellom ½ og 1 million kr. Den private AFP bidrar til å øke forskjellene blant pensjonister i privat sektor.

Fakta om hva som ble oppnådd i offentlig sektor

Etter tariffavtalen i offentlig sektor – (2009), medregnet endringer etter høringsrundene, har offentlig ansatte følgende pensjonsrettigheter fra 2011:

- Ansatte født før 1959 beholder dagens offentlige tjenstepensjonsordning (TPO), men med visse tilpasninger til Pensjonsreformen. De fleste, men ikke alle tilpasningene er avklart.
- Alderspensjon fra TPO skal levealderjusteres som folketrygden fra 67 år, fra 2011.
- Dette vil også gjelde de som har sluttet med alderspensjon (særaldersgrense) før 2011.
- Uførepensjoner og etterlattepensjoner skal ikke levealderjusteres fram til 67 år.
- Levalderjusteringen skal modereres ved at den ikke skal gå ut over 66% garantien fra 67 år, såfremt den ansatte har 30 år i full stilling pr 67 år (og er født før 1959).
- Dersom levealderjusteringen innebærer lavere enn 66% skal det utbetales et garantitillegg.
- Denne bestemmelsen har AD tolket slik at all folketrygd skal medregnes, også poeng opptjent av andre inntekter enn pensjonsgrunnlaget (fiktivpoengfordel), også den ¼ G som enslige har hatt krav på utenom, som følge av en sosial profil i folketrygden, samt den siste samordningsfordel gifte/samboende oppnådde etter politisk vedtak i 90-årene (10% av G). Dette innebærer at det ikke blir behov for noe ”garantitillegg” i de fleste tilfeller.
- ADs tolkning innebærer også at de som ikke har full tid, ikke vil oppnå noe ”forholdsvis garantitillegg”, fordi samordnet pensjon nesten alltid er høyere enn bruttopensjonen.

- Ansatte som har muligheter for det skal kunne kompensere for levealderjusteringen ved å jobbe noe lengre enn 67 år (dvs fram til nødvendige pensjonsalder med forholdstall 1,00).
- Levalderjusteringen skal også innføres for grupper med særaldersgrense selv om denne gruppen ikke har rett til å jobbe til 67 år, og dermed ikke kan kompensere for pensjonstapet.
- Alderspensjonene fra TPO skal fra 2011 underreguleres med 0,75% lavere enn lønnsvekst.
- Denne underreguleringen gjelder også løpende alderspensjoner før 67 og AFP-pensjoner.

- Uføre- og etterlattepensjonene skal lønnsjusteres fra 2011.
- Pensjonsgrunnlagene for AFP, alders-, uføre- og etterlattepensjonene skal lønnsjusteres til 67 år med virkning fra 2011. Dette gjelder også oppsatte pensjoner.
- Dagens AFP-ordning fortsetter som før som korttidsytelser, med folketrygdberegnet AFP fra 62 til 65 og tjenestepensjonsberegnet AFP (66%) fra 65 til 67 år, uten levealderjustering.
- Når offentlig ansatte tar ut AFP går de over på alderspensjon fra folketrygden med levealderjustering først fra 67 år, uten at de ”spiser av ” folketrygden i AFP-perioden.
- Offentlig ansatte beholder dagens ordning med å trappe ned med delvis AFP og delvis lønn. Dette innebærer at sum av lønn og pensjon blir meget gunstig, uten at samlede pensjoner fra 67 år blir vesentlig forringet. Trekket ved uttak av AFP er kun midlertidig.
- Dagens avkortningsregler i AFP for andre inntekter etter at man har sluttet helt fortsetter. Dette innebærer at man trekkes i AFP om man tjener mer enn 15.000 kr pr år, men trekket er kun midlertidig. Endelige pensjoner blir ikke berørt av det midlertidige pensjonstrekket.
- Offentlig ansatte kan la være å ta ut AFP og isteden ta ut ny fleksibel alderspensjon fra folketrygden som alle andre, forutsatt at de har høy nok pensjonsopptjening i folketrygden.
- Offentlige ansatte som har tatt ut AFP kan også si fra seg AFP og ta ut ny folketrygd.
- Forholdet mellom uttak av folketrygden og tjenestepensjonen ble regulert med setningen: ”Beregningen av tjenestepensjonen - herunder samordning med alderspensjon i folketrygden - skal skje slik at tjenestepensjonen ikke påvirkes av når den nye fleksible alderspensjonen fra folketrygden tas ut”. (Denne lure setningen var det nok få som skjønnte konsekvensene av)
- Slik AD har tolket avtalen, innebærer denne bestemmelsen at om offentlig ansatte tar ut alderspensjon fra folketrygden før 67 år, har de ikke krav på bruttogaranti fra 67 år, ved at beregningen av tjenestepensjonen beregnes som om folketrygden tas ut først ved 67 år.
- Denne bestemmelsen innebærer videre at offentlig ansatte med særaldersgrense (60 , 63 og 65 år) kan ta ut folketrygd fra 62 år, på toppen av tjenestepensjonen, uten samordning, men mister bruttogarantien fra 67 år da pensjonene blir samordnet.
- Denne bestemmelsen innebærer også, slik AD har tolket avtalen, at forholdstall for bruttoberegnet tjenestepensjon ikke skal være lavere enn 1,00, selv om personen fortsetter etter 67 år og tar ut folketrygden først etter 67 år. Forholdstallet for samordningsfradragene skal imidlertid kunne være lavere enn 1,00. Denne AD-tolkningen innebærer at økt folketrygd gjør tjenestepensjonen tilsvarende lavere, slik at tjenestepensjonen blir svært lav ved 70 år.
- Pensjonsrettighetene til offentlig ansatte født i 1959 og senere er helt uviss

Kommentarer – vinnerne

Vinnerne av den offentlige tariffavtalen er de mange lavtlønte, deltidsansatte og alle med tunge arbeidsoppgaver - enten psykisk eller fysisk - og som har behov for å slutte tidlig. Denne store gruppen har samme rett til å ta ut AFP fra 62 år som tidligere. Her er fortsatt det romslige kravet om å ha deltatt i yrkeslivet i minst 10 år etter fylte 50 år, og hatt en arbeidsinntekt på minst 2 G i 10 år (ca 151.300) , og må stå i jobb til fylte 62 år. Om man ikke har oppnådd rettigheten pr 62 år kan man få det ved 63 år, 64 år osv. Dekningsgraden på AFP er høyere jo lavere lønn man har hatt. Fra 65 år har alle med full tid samme dekningsgrad – 66%. Det er nå bare lavtlønte og deltidsansatte i offentlig sektor som har rett til ta ut pensjon tidlig.

En annen gruppe vinnere i offentlig sektor er alle med full opptjening (minst 30 år i full stilling), født før 1959, både høytlønte og lavtlønte, som vil slutte før 67 år. De har alle rett på 66% fra 65 år, selv om de har sluttet mellom 62 og 65, og er likevel sikret 66% i pensjon fra 67 år. Dette innebærer at samlede pensjoner fra 67 år blir ikke vesentlig forringet selv om man slutter tidlig. Man taper imidlertid alltid trekk for levealderjustering fra 67 år.

De fleste lavtlønte og de med kort opptjening er også sikret en god tjenestepensjon, slik bruttogarantien fungerer, pga den sosiale profilen i samordningen. Dessuten sikrer det solidariske prinsipp i TPO at de som blir uføre er sikret en anstendig pensjon.

Alle offentlig ansatte har på en måte vunnet ved at de slipper å forholde seg til det forslaget som Staten foreslo. Det såkalte Kombinasjonsalternativet var en vanvittig komplisert modell. Den hadde ikke på langt nær samme sosial profil som dagens, for de som må slutte tidlig.

Kommentarer – taperne

Taperne av den offentlige tariffavtalen er de få som jobber lengre enn 67 år, fortrinnsvis høytlønte og de som alt har full opptjening ved 67 år. Slik AD har tolket tariffavtalen får ansatte ikke en krone mer i samlet pensjon om de fortsetter til 70 år. All ekstra opptjening i folketrygden som følge av levealderjusteringen (lavere forholdstall ved utsatt folketrygd), blir spist opp av større samordningsfradrag fra TPO. De som jobber til 70 år kan ikke komme ut i null tjenestepensjon, men den blir kraftig redusert for hvert år de jobber ut over 67 år / nødvendig pensjonsalder. Denne gruppen har imidlertid ikke tapt noe i forhold til de regler som har vært praktisert i over 50 år. Man fikk ikke tidligere noe ekstra i samlet pensjon om man hadde mer enn 30 års medlemskap. Høytlønte har for øvrig i alle år profittert på bruttogarantien ved at TPO blir høyere og høyere jo lavere dekningsgrad i folketrygden. Imidlertid har denne gruppen rett til å ta ut folketrygden på toppen av lønnen fra 67 til 70 år. Det gir en ekstra pensjonsgevinst på mellom ½ og 1 mill. kroner. Om de tar ut folketrygden fra 67 blir samordningsfradraget så høyt - pga AD-tokningen, at de mister bruttogarantien fra 70 år. Samlet pensjon blir da ca 40.000 kr lavere enn 66%. Men fra 2008 har kullene født i 1941, 1942 og 1943 fått i pose og sekk. De fikk begge deler, uten noen "straff" fra 70 år.

AD hadde ingen problemer med å tilpasse de nye folketrygdreglene fra 2008 med Samordningsloven. I disse arbeidslinjetider hadde det derfor vært en langt mer rimelig tolkning av tariffavtalen å bestemme at både forholdstallet for brutto tjenestepensjon og samordningsfradraget skulle ha forholdstall 1,00 ved uttak etter nødvendig pensjonsalder. Da hadde offentlig ansatte fått beholde uttellingen i folketrygden og et incitament til å jobbe lengre enn 67/nødvendig pensjonsalder. Dette er selvsagt fullt mulig innenfor Samordningsloven og Pensjonsforliket. ADs tolkning er både lur og frekk. Et ypperlig politisk tiltak for å sette samordningen i vanry og legge grunnlaget for en ny nettoppensjonsordning på lengre sikt.

En annen gruppe som har tapt på tariffavtalen er de som har høy opptjening i folketrygden i forhold til pensjonsgrunnlaget i TPO (har tjent opp ekstra poeng pga overtid, andre inntekter, tillegg som ikke er pensjonsgivende i TPO mv.) Det er fordi AD har vært frekk nok til å gå bort fra et gammelt prinsipp om at slike pensjonsinntekter skal holdes unna samordningen. Dette tapet kan for en ansatt født i 1953 komme opp i 20.000 kr i året, enten personen er gift eller enslig. Det samme gjelder alle enslige som har mistet retten til ¼ G på toppen av 66%, og som har vært en selvfølgelig i TPO i over 50 år. Disse grupper blir frarøvet over ¼ million

pensjonskroner med et pennestrøk fra AD. Er ikke disse gruppene beskyttet av Grunnlovsvernet? Er dette en ”god måte” å ivareta offentlig ansattes opparbeidete rettigheter på?

En tredje gruppe tapere er de som ikke har full opptjeningstid. Slik AD har tolket tariffavtalen, vil få oppnå ”garantillettet”. Det skyldes at samlet pensjon etter samordning med folketrygden alltid er høyere for en som ikke har full tid. Dermed har Staten sluppet billig her også. Det vil bare være anslagsvis 1 av 20 ansatte som vil ha rett på garantillettet.

En spesiell gruppe er de som har for lav stillingsprosent og for kort medlemstid i TPO for å ha rett til tjenstepensjon. Eksempelvis vil en gift med 40% stilling i under 10 år ikke ha rett på tjenstepensjon, fordi bruttogarantien blir dekket av folketrygden alene. Dette utgjør om lag 1% av de som passerer 67 år. Denne gruppen har imidlertid aldri hatt rett på TPO. Det er ikke mulig å løse dette problemet innenfor nåværende bruttomodell. Men det er helt urimelig at denne gruppen skal velte hele den gode offentlige tjenstepensjonen. En enklere løsning vil være å betale tilbake innskuddet for denne gruppen. Å åpne for lavere minstekrav vil trolig mer bidra til å hindre arbeidet for økte stillingsprosent. Det kan imidlertid gjøres mer for å sikre at offentlig ansatte som har flere deltidsstillinger hos flere arbeidsgivere samtidig, bør ha en ubetinget rett til samlet medlemskap i den kommunen der stillingsprosenten er høyest.

Alle offentlig ansatte har tapt på tariffavtalen som slår utvetydig fast at alderspensjon fra TPO skal underreguleres med 0,75%. Dette vil innebære at mange offentlige ansatte vil ende opp som minstepensjonister over tid – om de bare lever lenge nok. Når offentlig ansatte godtok dette harde kravet, har de all grunn til å klage over ADs tolkninger på de andre punkter.

Hva bør offentlig ansatte gjøre?

Etter mitt skjønn bør ikke offentlig ansatte kreve nye forhandlinger med staten for å få til en avtale mer lik privat sektor. Det virker dessuten urealistisk å kreve nye forhandlinger på de sider av tariffavtalen som deres forhandlere burde ha skjønt konsekvensene av. Tariffavtalen slår helt utvetydig fast at de offentlige fagorganisasjonene (dessverre) har godtatt prinsippene om levealderjustering og underregulering av pensjonene. Det er de opplagte urimeligheter som har oppstått etter tariff-oppgjøret og som skyldes ADs urimelige tolkninger av de uklare sidene av avtalen, de bør ta fatt i. Forhandlerne fra offentlig sektor forstod åpenbart ikke hvor lur den setningen var som staten fikk inn i avtalen. Det har gitt AD gode tolkningsmuligheter. Men tolkningene er såpass urimelige i forhold til det arbeidstakerorganisasjonene må ha oppfattet av avtalen, og intensjonene i både Samordningsloven og Pensjonsforliket, at det burde være grunnlag for å gå til rettsak på dette grunnlag. Organisasjonene bør ikke vente på at enkeltmedlemmer påtar seg denne belastningen. Organisasjonene bør selv gå til sak og det snarest. Alternativt bør offentlig ansatte kreve nye forhandlinger for å rette opp de urimelige tolkninger av avtalen: Her er forslag til aktuelle krav:

- Folketrygdopptjening som skriver seg fra arbeid utenom pensjonsgrunnlaget (sluttlønn) bør fortsatt holdes utenom bruttogarantien.
- Enslige bør fortsatt ha rett på ¼ G holdt utenom bruttogarantien.
- Forholdstallet for samordningsfradraget bør ikke være lavere en 1,00.
- Alderspensjonister med særaldersgrense som ikke tar ut folketrygd før 67 år bør unntas fra levealderjusteringen, inntil regelverket for særaldersgrenser er avklart.